

Lyd på udstillingen

Af Ole Nørlyng

En række nutidige billedkunstnere har udvidet paletten fra at bestå af farverne i malerkassen til at omfatte alle ting i verden. Resultatet er ikke billeder på væggen, men installationer i rummet, hvor også lyde og musikalske udtryk finder anvendelse. I lykkelige øjeblikke etableres her noget, man kan kalde totalkunst.

For tiden har kunsten en tendens til at udstillere sig i kendte og etablerede former. 80'erne har i høj grad været et modreaktionernes årti: komponisterne gav sig igen til at skrive smukt, og malerne vendte tilbage til atelieret og gallerierne med det store oliemaleri, romanen oplevede en renaissance. De forsøg, der i 60'erne og 70'erne var på at samarbejde de forskellige kunstarter har været på retur. Også her har man søgt i land for at etablere sig i fastere former. Happenings er blevet til teater, »Performances«, eller objekt installationer.

Midt i disse konservative tendenser sker der imidlertid en afklaring. De fastere former er med til at skabe definitioner, og nu ved vi, at *installationen* er kommet for at blive. Det er et af de nye kunstneriske udtryk, og det er bl.a. spændende, fordi der hyppigt er tale om en kombination af flere medier, hvorved en ny version af den gamle »gesamtkunstwerk« idé finder sin form.

TV-tidens billede

Nutidskulturen er, ligegyldig hvordan vi vender og drejer det, en TV-kultur. TV-mediet er mere end noget andet

det, der tegner tiden. TV skaber tidens billeder og former bevidstheden. TV er den største kirke, og hvis der skal skabes ikoner, så er det med TV'et. Det er det gennemgribende udgangspunkt for nutidens kunstnere – hvis han eller hun ellers føler sig ansvarlig overfor den tid han lever i.

TV er først og fremmest to ting: – et sansebombardement og et medie med en ganske særlig – hurtig – rytme. Formerne og tempoet i TV-mediet er gået hen og blevet vores naturlige oplevelsesmåde. Vi kan begræde det og kalde det et ragnarok, eller vi kan gå ind i det, og prise os lykkelige, fordi vi lever i en tid med en sådan rigdom af udtryksstrømme, der flyder generøst i alle døgnets timer.

Rigdommen rummer imidlertid også døvhedens mulighed. Hører vi efter? Ser vi, hvad der sker? Mange gange bliver musik til muzak, og billederne mister deres selvstændighed for istedet at fungere som illustrationer. Andre gange lykkes sammensætningerne af de forskellige sanseudtryk, og en historie eller en begivenhed bliver til dødspændende TV. Selv i sportsudsendelserne ser man, hvorledes kunstarterne kan

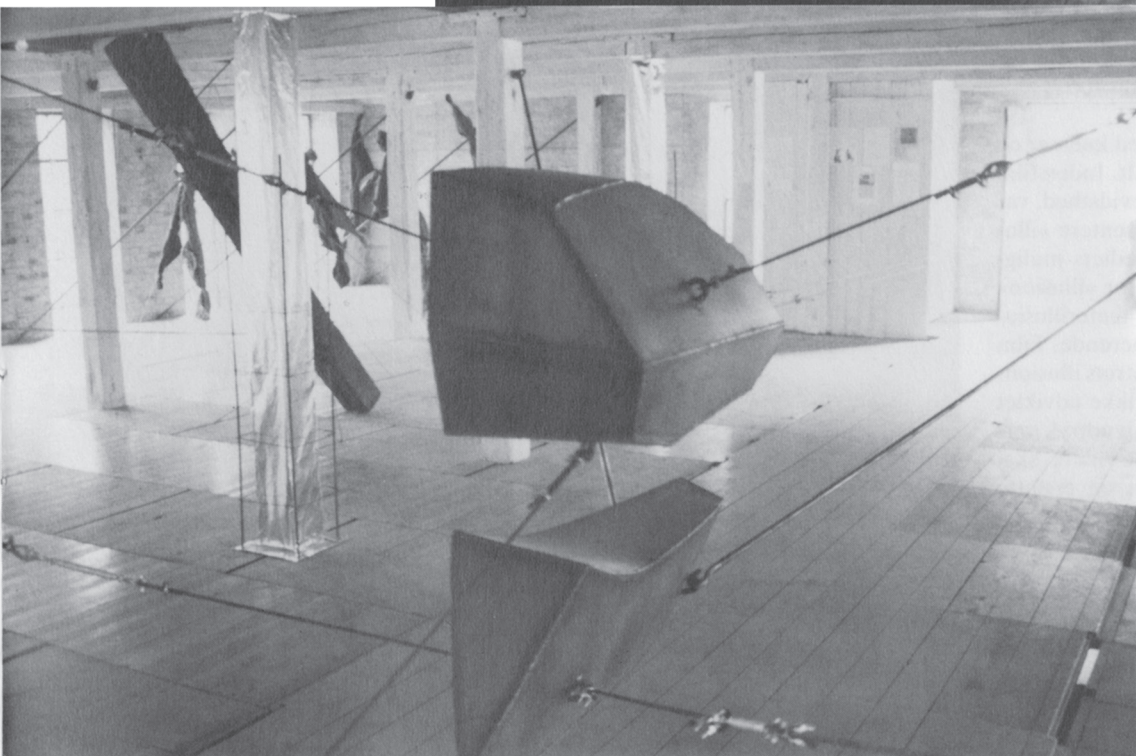
virke sammen: elorgel-akkompagnement til ishockey fra OL i Calgary f.eks.! Et meget illustrerende eksempel på, hvordan musik stimulerer og fremkalder stemninger, der er på vej.

Hovedbanegården ...

Foruden TV-skærmen er der jo selve livet! Vi er konstant omgivet af »gesamtbilleder«. Kik ud af vinduet, eller gå en tur ind på Hovedbanegården. Livet er en konstant vekslen af lyd-billed kombination. Billedet er utænkeligt uden lyden og omvendt. Det er såre enkelt – men derfra og til at skabe »gesamtkunstswerker« er der lysår. En mere analytisk tilgang munder ofte ud i, at det er en umulighed. At omsætte hverdagens indlysende sansesammensmeltinger lader sig ikke sådan uden videre gøre. Og alligevel bliver vi ved.

Christian Skeel og Morten Skriver, der sammen har skabt en række installations-udstillinger og står for »Skolen for Kunsten i Mennesket«, har også arbejdet med disse sammenhænge:

»Tilskyndelsen til overhovedet at arbejde med kunst, er behovet for at skabe sammenhænge. Det bliver man klar over i en tid, hvor adskillelsen og

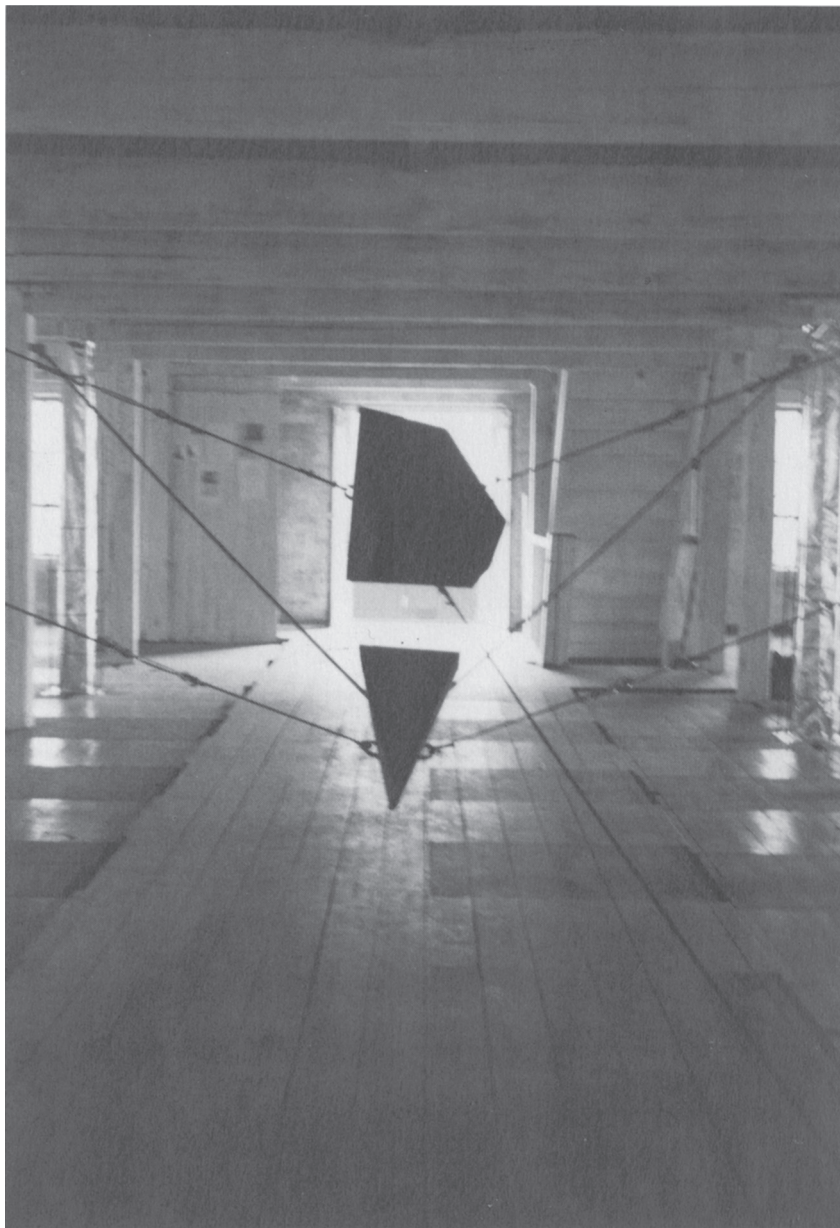
det fragmentariske er det fremherskende. – Indenfor de sidste par hundrede år er livet blevet præget af større og skarpere adskillelser. Det har at gøre med, at vi dybest set ikke ved, hvad vi skal fylde vort liv med.»

Hvor »gesamtkunstswerket« dengang var et udtryk for en kulturfast tro på universelle harmoniserende og enhedsskabende kræfter, er situationen en anden idag. Dengang – dvs. fra middelalderen til romantikken – havde utopien gyldighed. Idag repræsenterer den en formidabel længsel, som vor oplysthed næsten forbyder os at hengive os til. Vi ved jo, det er umuligt. Bare tanken om det samarbejde, realisationen af et »gesamtkunstwerk« er udtryk for, fortæller os om uoverstigelige vanskeligheder. Og hvad er der sket med de »gamle« eksempler på »gesamtkunstswerke« som f.eks. operaen?

Idag fremstår det etablerede teater som et medie, der har negligeret billedsiden. Opera er blevet til illustreret musik.

»Det er i forbindelse med kulisser og illusion, at der er noget galt. Inden film og TV blev en del af vor bevidsthed, var teatret alene om at repræsentere »illusionen«. P.g.a. de nye mediers muligheder er den gamle form for »illusion« pinlig idag. Gammeldags teaterillusionisme er påtrængende generende. Film og TV har taget livet af teatrets illusion, og teatret har til gengæld ikke udviklet den billedmæssige side af sit udtryk særlig meget. Skal man komme videre, skal man harpunere illusionen og erstatte den med realitet. Teatret skal være en realitet, og hermed kan man åbne for en ny hyper virkelighed.«

Teatret må være sig sit rum bevidst. Skeel og Skriver kunne, hvis de fik lej-

lighed til at arbejde med teater, tænke sig at starte med at tømme rummet (scenen) fuldstændig. Herefter melder der sig en række spørgsmål: først og fremmest om man mangler noget. Måske ikke! Så kommer hundrede mennesker ind på scenen og synger en historie. Hvordan skal de stå? Hvad skal de have på? Hvad skal der i det hele taget til?

Efter en nøje gennemgang af historien gælder det om at finde en gennemgående løsning eller idé – et urbillede, som man kan læse med underbevidstheden, og som er skabt ud fra tid og sted. I den videre opbygning er det vigtigt at arbejde med kontraster – objektsammenstillinger – som f.eks. lys i et sort rum. Det skaber billeder.

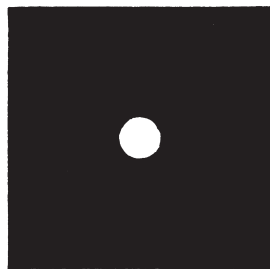
Livstegn

Skeel og Skriver har prøvet med musik eller lyd i forbindelse med udstillinger:

»Først er det forførende, men dybest set virker det uhyre sjældent. Da vi skabte installationen LIVSTEGN (1987) på Ny Carlsberg Glyptotek, var det ud fra grundkoncepten om den maximale effekt opnået gennem minimale midler.

Vi havde et rum på 7×7×7 meter, uden vinduer. Væggene var sorte som i et gravkammer. Vi anbragte en tronstol man ikke kunne sidde på, og i midten af rummet hængte vi en el-pære. Lyset i den elektriske pære var hele tiden på nippet til at gå ud, dvs. fornemmelsen af at noget er ved at komme og/eller at dø ud. Lyset blev elektronisk styret, så det forløb uden repetitioner. Hertil føjede vi en lydside – en lyd dannet ud fra optagelsen af en menneskestemme, der var elektronisk manipuleret. Det gav en fornemmelse af noget artikuleret, af at

nogle ville sige noget uden at man nogen sinde havde chancen for at forstå, hvad der blev sagt. Lyden blev styret af det samme elektroniske kredsløb, hvorved der opstod fuldstændig SYNKRONITET – lyd og lys fulgte fuldstændig ad. Det indvirker på åndedræt og nervesystem. Nogle fik det voldsomt ubehageligt ved at være derinde, mens andre syntes, det var meget smukt. For at noget i den retning skal lykkes kræver det meget stor sensibilitet og en intuitiv klarhed. I kunst kan man ikke køre på intellekt.«

LIVSTEGN

Gesamtkunstwerk – rumkunstværk

Et gennemgående træk inden for tidens bestræbelser på at lade flere kunstneriske udtryk virke sammen er den fundamentale interesse for RUMMET. Rummet skal her forstås i meget vid betydning. Både rum som en fysisk størrelse – indendørsrum, kirkerum, byrum etc., det uendelige rum, universet – og derudover den indre psykologiske betydning: det indre rum, de psykiske og tankemæssige tilstande.

Det gælder om at være i »et rum« med sig selv. Kræfterne udgår fra det rum, man er i med sig selv ud i det samtalerum, dialogrum, sociale rum, man er i med sine omgivelser. Det er som ringe i vandet. Når der er balance, er der tale om en symbiose mellem psykiske tilstande og fysiske rum.

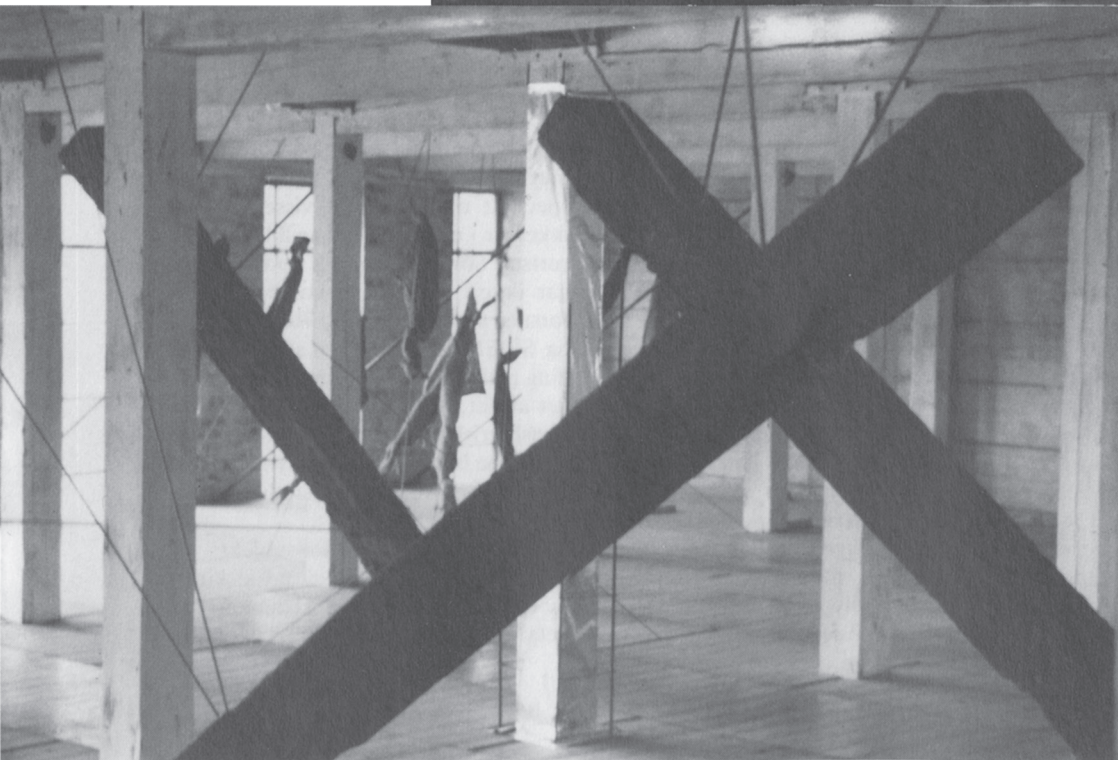
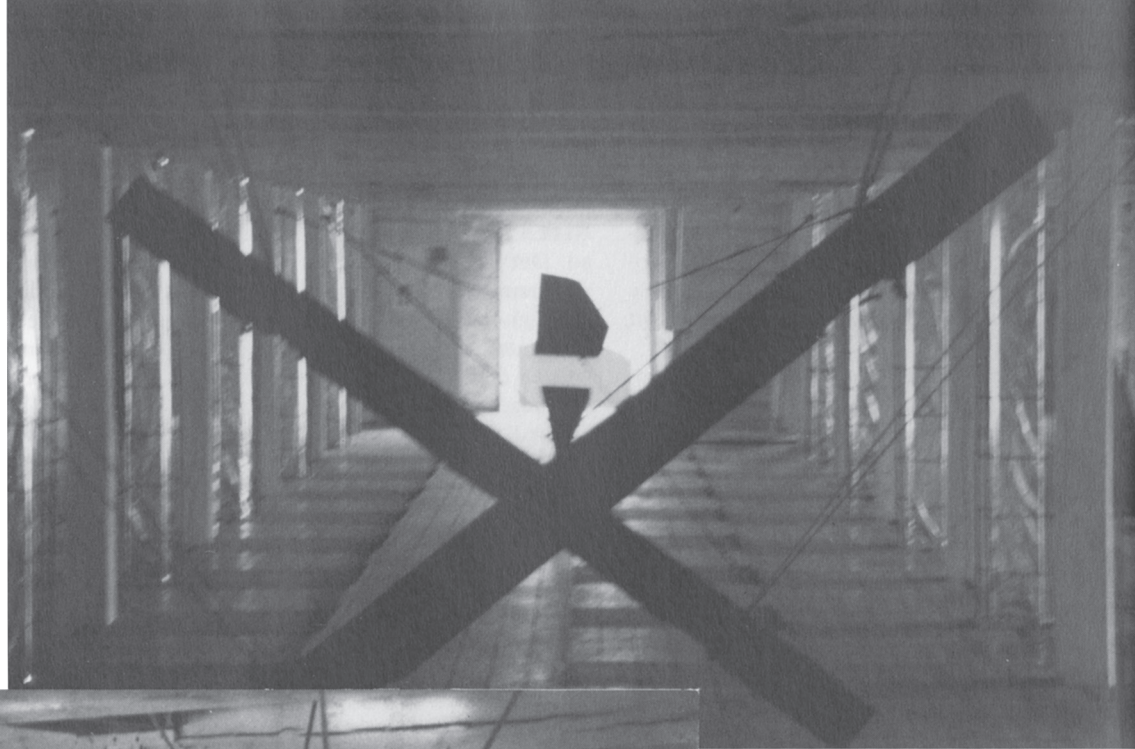
For at dette kan etableres, er det vigtigt at man udvikler sin »rumbevidsthed«, og her kommer OPLEVELSES-INTENSITETEN ind i billedet. For at fatte rummets betydning må man være 100% tilstede. Det nytter ikke at være i fortidens eller fremtidens rum. Det er nutidsrummet det gælder.

For organisten Carsten Møller, der bl.a. har arbejdet med musik til en række udstillinger, har kirkerummet været det naturlige udgangspunkt. Via dets symboler, traditioner og funktioner definerer det sig som et sakral rum. Rummet indeholder en række energier og (eller) mennesket forventer noget særligt af rummet.

Det næste skridt er at PROVOKERE rummet. Man må udfordre rummet med bevidstheden om, at det er et specifikt rum. (Der er visse ting, der ikke går i en kirke, det er ikke en koncertsal: Søren Banjomus op til jul. Det går ikke). Ved at provokere rummet forstås at skabe KONFRONTATION og SPENDING. Der skal være spænding mellem yderpunkterne. Det er noget af det, der skal til, hvis forskellige kunstneriske udtryk skal virke sammen og danne baggrund for en synteseoplevelse, eller føre et tredje sted hen.

Musikken som installationsobjekt

Det er spændende, at gå ud af kirken med orglet, at løsrive instrumentet fra dets traditionelle sammenhænge. Li-

geså entydigt orglet er i kirkerummet, ligeså mangetydigt bliver det, når man tager det ud af dets traditionelle rum. Her har man så muligheder for spændingsfelter.

Nok er musik toner, der forløber i tid, men musik er også vibrationer i rum. Gennem den rumlige dimension i musikken rækkes ud mod det skulpturelle. Musik er struktur og »arkitektur« både som form og som klang i rummet. Disse opfattelser er noget vi finder hos stort set alle musikmystikere fra Messiaen til Philip Glass og Stockhausen. Det er den rumlige dimension i musikken, der giver den mulighed for at tage skulpturel form, samtidig sker der det, at de øvrige udstillingsobjekter i installationen bliver bevægelige – løfter sig og bliver forløb i tid. Musikken kan indgå som installationsobjekt på samme betingelser som de øvrige objekter – og på sine egne!

Leifsgade

I et nedlagt tobakslager har der siden 1984 været afholdt en række installationsudstillinger, som regel arrangeret af Fællesatelieret Leifsgade 22.

Tobakslageret har form som en vældig skotøjsæske, delt op i tre etager adskilt af to tynde bræddegulve. Der er atelier øverst og nederst, mens udstillingerne fylder den tomme mellemetage.

Rummet er her af en ganske særlig karakter: Fire rækker af rå træsjøler deler det i fem lange passager eller skibe.

Som indledning til en installation er det vigtigt at klargøre sig omkring selve rummet: Hvad slår én, hvad er den første association? Søjlerne er vigtige. De konstituerer rummet:

»Min første association var Mezqu-

itaen i Cordoba«, fortæller Carsten Møller.

Mezquitaen i Cordoba er en katolsk kirke plantet midt inde i en maurisk moské. Denne association blev grundlæggende: musikken skulle signalere både noget maurisk og noget gregoriansk.

Ude i den næstyderste passage blev anbragt fire gamle jernbanesveller – gradvist hældende, som et dramatisk fald af et tungt legeme. I »midterskibet« svævede to sveller anbragt som et Andreas kors eller som et X – matematikkens symbol for det ukendte.

Modsat i rummet hang en todelt jernskulptur med titlen »To som ...«. Den største øverst – en mindre under, som en moderhval med sin unge. De udgør en helhed, men rummer dobbeltheden. Rummet mellem dem tiltrækker sig opmærksomheden: én der undertrykker, én der undertrykkes? Eller kærligheden og dens fuldbyrkelse?

To kraftige stålwirer er fastgjort i skulpturen og de fører ud langs rummets midterakse, ud af et hul i gavlen – ud i verdensrummet. Kan skulpturen trækkes bort og i et nu forsvinde ud i galakserne?

Under den visuelle gennemgang af installationen har opmærksomheden ikke direkte været rettet mod musikken, men man sanser en stille orgelmusik. I første omgang betyder musikken, at rummet mister sin »afvisende tomhed«. Musikken giver rummet en ny identitet og oplevelsen kommer åbende til en. Fra mauriske melodistumper, der umærkeligt skifter udtryk til noget gregoriansk med en klar intonerings af Dies-Irae melodien. Senere samler de musikalske tråde sig i Bachs Golgatha musik, kombineret med de små

mauriske melodistumper – *En nødtørftig musik*, kalder Thomas Viggo Pedersen denne komposition, der tør være lige så fattig, rudimentær og reduceret som selve rummet.

Efterhånden som den auditive dimension er blevet inddraget opleves rummet som en mellemetage, der svæver mellem noget, der er over og noget der er under – »Vi bæres på et tyndt bræddegulv alene ud i verdensrummet«.

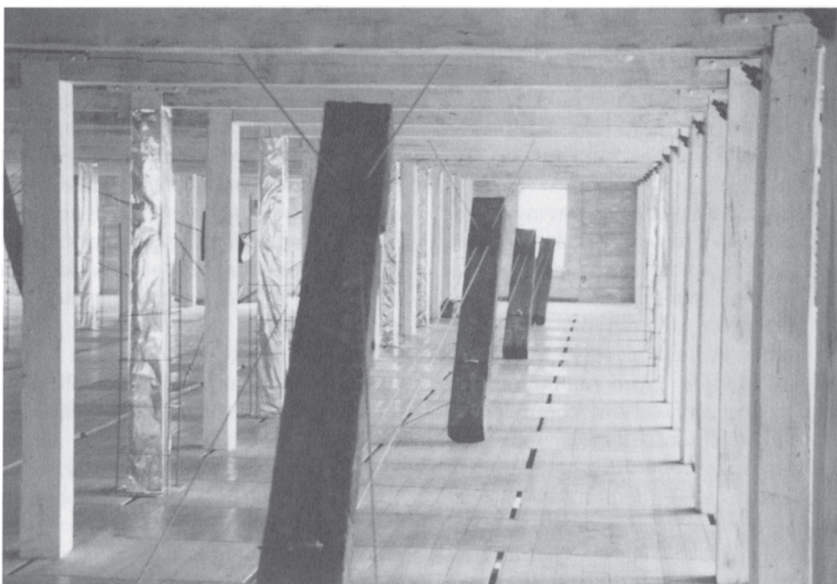
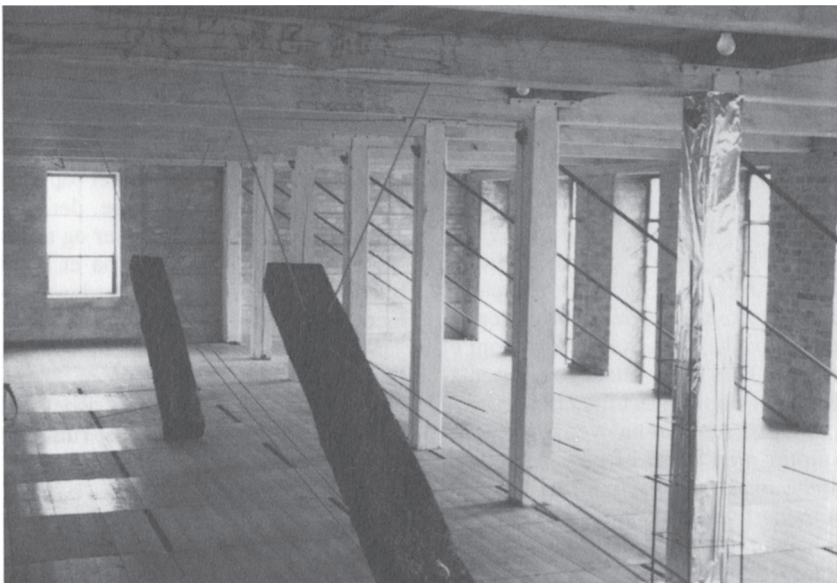
Musikken giver installationen en tid. Det musikalske forløb er på ca. 20 minutter. Musikken fremhæver aspekter i installationen og understreger rummets totaldimension.

Fælleskunst

»Gesamt« betyder fælles (samtidig, hel, samlet). Det handler om at søge det, der er fælles, at søge mod det, der skaber enhed eller sammenhænge. Totalkunst eller fælleskunst er et sanseombardement, hvor hvert enkelt kunstneriske udtryk dels følger sin egen autonomi, dels betoner et højere fællesskab. Man øjner tydelig en tankegang, der har med romantikkens synteseidé at gøre – om sammenhænge på tværs af den tiltagende opløsning. (Wagner er et godt eksempel på en religiøs enhedstanke, der gennemsyrrer en musik, som samtidig er udtryk for en tiltagende opløsning.)

Det nytter ikke at se bort fra opløsningen – man kan ikke under alle omstændigheder postulere sammenhænge: lidt poesi, lidt musik, lidt teater – det er ikke automatisk »gesamtkunstwerk«.

Opløsningen er vort udgangspunkt: Det er den frustration vi sidder midt i – at forsone sig med den er at søge sammenhænge uden at undlade at betone

forskelligheden. (Det er en taoistisk tankegang).

Leifsgades tobakslager og orgelmusik – det er forskelligheder, sådan må det være idag.

At betone forskellighederne, samtidig med at søge sammenhænge. Det kan medføre, at vi havner et helt tredje sted. Et udvidet »gesamtkunstwerk«-begreb.

Artiklen er skrevet på baggrund af følgende materiale:

Interview med Christian Skeel og Morten Skriver.

Vejledning for Kunstelskere, Skolen for Kunsten i Mennesket 1986.

Forvandlingens Kunst, Borgens Forlag 1987.

Interview med Carsten Møller.

Thomas Viggo Pedersen: *Vort fattige halleluja* i *Kritisk forum for Praktisk Teologi*, nr. 23, Forlaget ANIS 1986.

Johannes Meinhardt: *Was ist das, ein Körper?* Butoh – die rebellion des Körpers, i *Kunstforum Bd. 92*, dec.-jan. 1987/88.

Illustrationerne viser installationsudstillingen i Leifsgade 1985. Metalskulpturerne var af Lasse Ekholm, beklædningen af søjlerne af Finn Nielsen, mens anvendelsen af svellerne og kludene skyldtes Ignacio Rabago. Foto: Birte Andersen.